

SCURT ISTORIC AL FINANȚĂRII BISERICII ÎN PRIMELE VEACURI CREȘTINE

Preot dr. Mircea Cricovean

Considerații preliminare

Se impune o întrebare: cum a reușit Biserica să posede proprietăți și să dispună de resurse financiare înainte de promulgarea Edictului de la Milan de către împăratul Constantin cel Mare? Aceasta mai ales că, înainte de a avea libertatea religioasă în Imperiu, Biserica poseda cimitire și edificii sacre. Deasemenea, dispunea de un patrimoniu funciar productiv. Edificiile de cult, la început, putem spune că erau mai modeste, dar începând cu sec. al III-lea se construiesc foarte multe biserici¹. În vechime la conducerea unei eparhii, bunăoară, era mai de preferat un om bogat pentru că Biserica locală era finanțată din averea personală a conducătorului spiritual². Menționăm faptul că succesiunile respective la conducerea Bisericii nu supărau pe nimeni. Oamenii moderni, probabil, s-ar fi scandalizat. Dar aici, se preferau conducători spirituali înstăriți. Aceștia erau capabil să ofere, în caz de nevoie, protecție socială³.

Constituirea patrimoniului bisericesc

Se presupune că înainte de Edictul de la Milan, bunurile patrimoniale erau aparținătoare persoanei fizice, cetățeanului roman, iar nu persoanei juridice, în cazul de față Biserica⁴. Din alt punct de vedere, însă, nu este exclusă existența patrimoniului colectiv⁵. Numai așa se pot explica vastele proprietăți pe care Biserica le deținea în secolul al IV-lea, referindu-ne la xenodofilii, azile

¹ Ludwig Hertling S.J., *Istoria Bisericii*, ediție îngrijită și traducere de pr. Prof. Emil Dumea, Editura Ars Longa, Iași, 2003, p. 79.

² Jean Bernardi, Grigorie de Nazianz, teologul și epoca sa, traducere: Cristian Pop, cu o selecție a poemelor autobiografice în traducerea diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2002, p. 53.

³ Ibidem.

⁴ Ludwig Hertling S.J., *op. cit.*, p., p. 80.

⁵ Ibidem.

pentru săraci, spitale, azile pentru bătrâni sau leagăne de copii⁶. Toate acestea erau martorele unei magistrale opere caritative aflate sub protecția Bisericii.

Creștinii reprezintă o comunitate în care fiecare slujește celuilalt, raportându-se la Părintele Ceresc⁷. Pentru a trăi în comunitate, urmașii lui Hristos aveau nevoie de bunuri materiale. Comunitățile creștine „*chiar dacă aveau un fel de tezaur, el este strâns nu din bani impuși ca pentru o religie care ar trebui răscumpărată. Fiecare depune o cotizație mică, o dată pe lună sau când voiește, numai cât voiește și numai dacă poate. Nimeni nu e silit, ci dă de bunăvoie*”⁸. Tertulian justifică aceste depuneri de ofrande sau bani în sensul că ele „*alcătuiesc un fel de fond al carității publice*”⁹.

Modalități de constituire a patrimoniului bisericesc

Prima formă de constituire a patrimoniului bisericesc¹⁰ o reprezintă donația. Această formă de întrajutorare a fost întrebuințată de creștini încă de pe vremea Sfinților Apostoli: „și nimeni între ei nu era lipsit, fiindcă toți câți aveau țărini sau case le vindeau și aduceau prețul celor vândute” (Faptele Apostolilor 4, 34). Aducerea bunurilor în comun „în cadrul comunității ierusalimitene nu a fost un fenomen de masă și era practicat numai de către unii, pe deplin liberi de-a-și conserva proprietatea sau de *a o vinde*”¹¹. Creștinii erau dispuși să doneze în ideea solidarității de credință cu semenii lor aflați în nevoie.

Din bunurile adunate se desprindea apoi acțiunea caritativă a Bisericii. Ajutorarea celor lipsiți avea un caracter personal și spontan¹². După Pogorârea Duhului Sfânt în Biserică, creștinii au înțeles că trebuie să urmeze pe mai departe porunca Mântuitorului și de aceea „își vindeau bunurile și averile și le împărțeau tuturor, după cum avea nevoie fiecare. Și în fiecare zi, stăruiau într-un cuget în templu și frângând pâinea în casă, luau împreună hrana întru bucurie și întru curăția inimii, laudând pe Dumnezeu și având har la tot poporul. Iar Domnul adăuga zilnic Bisericii pe cei ce se mântuiau” (Faptele Apostolilor 2,45-47). Ba, mai mult, „*inima și sufletul mulțimii celor ce au crezut erau*

⁶ Pr. Prof. Liviu Stan, Instituțiile de asistență socială în Biserica veche, în revista „Ortodoxia” nr. 1-2, 1957, p. 267-277.

⁷ Tertulian, *Apologeticum*, XXXVI,3, traducere de Eliodor Constantinescu (1930), revăzută de prof. David Popescu, în *Apologeti de limbă latină*, col. P.S.B., 3, E.I.B.M.B.O.R., București, 1981, p.89.

⁸ *Ibidem*, XXXIX, 5, p.92.

⁹ *Ibidem*, 6, p. 92-93.

¹⁰ Drd. Mircea Cricovean, Means of establishing Church property and funding sources, în vol., University of Oradea, Faculty of Economic Sciences-UOFSE-, *Abstracts of the international Conference European Integration- New Challenges*, 9th edition- EINCO 2013, 24-25 May 2013, Oradea, România, Editura Universității din Oradea, 2013, p. 169.

¹¹ Dr. Constantin Preda, *Credința și viața Bisericii primare. O analiză a Faptelor Apostolilor*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2002 p. 119.

¹² *Ibidem*.

una și nici unul nu zicea că este al său, ceva din averea sa, ci toate le erau de obște” (Fapte 4, 32).

Comuniunea primei comunități creștine era deplină: materială și spirituală¹³. Dacă familia lui Anania și Safira „a dosit din preț” (Fapte 5, 2), acesta poate fi socotit un incident care oferă „un tablou real al comunității din Ierusalim alcătuit din lumini și umbre”¹⁴. Sau, așa cum profesorul Floca spunea: „ca și în orice societate, lipsa de omogenitate socială a membrilor Bisericii, mai precis faptul că și ei erau împărțiți în clase și categorii sociale deosebite avându-și fiecare din acestea nu numai o identitate socială, ci și o corespunzătoare identitate civilă și politică, stabilită prin statul juridic al fiecăruia, [...] nu era cu puțință să nu apară divergențe între creștini, oricât s-au străduit ei să-și studieze unitatea, în numele Domnului și să se mențină în aria dragostei”¹⁵.

În cazul fraudei lui Anania și Safira, apostolul Petru „recunoaște dreptul conservării proprietății, dar contestă o generozitate ipocrită care este de fapt o înșelătorie. Critica apostolului Petru se situează în planul ordinii interioare, spirituale, deoarece generozitatea celor doi este exterioară și prefăcută. Dacă dărnicia este un gest care se face prin puterea Duhului, atunci gestul lor de a da este numai o simulare ipocrită și deci periculoasă”¹⁶.

Oricum, creștinismul nu anulează libertatea omului sau, în cazul nostru, dreptul de proprietate nu va fi eludat niciodată. Sfântul Apostol Petru arată lui Anania că dacă vindea țarina, prețul putea rămâne în folosul său și nu la „picioarele apostolilor” (Fapte 5, 2). Într-ajutorarea credincioșilor a pornit de la particular spre general ajungându-se chiar la un adevărat program de caritate socială condus de Sfinții Apostoli: „în zilele acelea, înmulțindu-se ucenicii, eleniști (iudeii) murmurau împotriva evreilor, pentru că văduvele lor erau trecute cu vederea la slujirea cea de fiecare zi” (Fapte 6, 1). Un alt caz, când comunitatea în Antiohia era amenințată de foamete „ucenicii au hotărât ca fiecare dintre ei, după putere, să trimită spre ajutorare fraților care locuiau în Iudeea; ceea ce au și făcut trimițând preoților prin mâna lui Barnaba și a lui Saul” (Fapte 11,29 - 30).

Trăirea în comunitate presupunea ajutorul celor lipsiți prin dăruirea de către cei ce aveau din prisosul bunurilor materiale și astfel cei bogați se aflau cu cei săraci într-o comunitate și comuniune deplină¹⁷. Conducătorii spirituali ai comunității erau și administratorii proprietăților care se formau prin bunăvoința celor cu dare de mână. Bunurile adunate erau apoi ordonate de către conducătorul spiritual al comunității.

¹³ Ibidem, p.105.

¹⁴ Ibidem, p. 113.

¹⁵ Arhid. Prof. Dr. Ioan N.Floca, *Drept canonic ortodox, Legislație și administrație bisericească*, vol I, E.I.B.M.B.O.R., București, 1990, p.33.

¹⁶ Dr. Constantin Preda, *op.cit.*, p.116.

¹⁷ Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, *Apologia întâia în favoarea creștinilor către Antoninus Pius*, LXVII, traducere și note de pr. prof. Olimp N.Căciulă în *Apologeți de limbă greacă*, col. P.S.B., 2, E.I.B.M.B.O.R., București, 1980, p. 71; Ediția a II-a București, 1997, p.95.

Reprezentanții Bisericii puneau accent nu pe comuniunea exterioară de bunuri, ci pe cea interioară. Concepția creștină nu era bazată pe o îngrădire a dreptului de proprietate pe care credinciosul îl avea asupra unui bun așa că el putea să-și exercite atributele de posesie, folosință și dispoziție asupra acelui bun fără nicio obstrucționare din partea Bisericii.

Dacă în Biserica primară creștinii au folosit bunurile materiale în comun aceasta s-a dovedit eficace deoarece acest tip de relații de proprietate a contribuit la întărirea unității spirituale a credincioșilor și în multe cazuri, precum în mănăstiri, s-a dovedit mai eficient economic. Se cuvine să mai adăugăm că punerea în comun a bunurilor materiale în Biserică a avut un caracter exclusiv voluntar și a fost generată de o opțiune spirituală proprie fiecărui ins care adera la comunitatea creștină.

Între donații, amintim:

- agapele; (Faptele Apostolilor 7,1-7)
- pârga;
- zeciuiala;
- ofrandele aduse la altar.

Agapele constituiau mesele creștine ce urmau imediat după săvârșirea sfintei Liturghii (Faptele Apostolilor 7, 1-7)¹⁸.

Prin pârgă, Biserica primea primele roduri din produsele pe care creștinii le obțineau de pe urma activităților agricole.

Zeciuiala se constituia ca o cotă-parte din produsul total al muncii și recoltei proprietarului terenului respectiv. Odată culese roadele de la sol, erau apoi oferite Bisericii¹⁹. Trebuie să remarcăm faptul că Biserica nu accepta donațiile pe care unii le obțineau prin mijloace necinstite²⁰. Erau preferate doar acele daruri care proveneau din „osteneli drepte”²¹.

Ofrandele aduse la altar erau constituite fie prin echivalent bănesc fie prin bunuri în natură²². Menționăm că donațiile sau ofrandele trebuie să corespundă scopurilor bisericești. Acestea pot fi refuzate de conducerea unității de cult doar pentru o justă cauză²³. Astăzi, potrivit art. 176 din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, „bunurile care fac obiectul aporturilor de orice fel-contribuții, donații, succesiuni, legate-, precum și orice alte bunuri intrate în patrimoniul unităților componente ale Bisericii

¹⁸ <http://www.teologie.net/2009/12/12/agapele-mesele-fratesti-ce-insotEAU-euharistia-in-primele-veacuri>, accesat azi 30 octombrie 2012.

¹⁹ Preot dr. Gh. I. Soare, *Biserica și asistența socială-doctrina și organizarea în primele șase secole*, Tipografia cărților bisericești, București, 1948, p. 59.

²⁰ Liviu- Marius Harosa, *Bunurile temporale ale Bisericii-Regimul juridic al bunurilor aparținând Bisericii-*, Universul juridic, București, 2011, p. 45.

²¹ Preot dr. Gh. I. Soare, *op. cit.*, p. 59.

²² *Ibidem* p. 69.

²³ Liviu- Marius Harosa, *op. cit.*, p. 275.

Ortodoxe Române, din țară și din afara granițelor țării, nu pot face obiectul revendicării lor ulterioare”.

Biserica răsplătește pe cei care donează diferite bunuri materiale prin rugăciuni și pomeniri săvârșite de către deservenții serviciului religios. Atunci când se făcea pomenirea morților, ceea ce era adus ca ofrandă era folosit în sprijinirea săracilor. Dacă preoții se dovedeau destoinici în ceea ce privea administrarea bunurilor materiale, creștinii nu ezitau în a dăruii Bisericii din ce în ce mai multe bunuri materiale²⁴. Deasemenea, veniturile epitrahilului, adică acele daruri oferite de credincioși pentru slujbele particulare sau publice săvârșite de slujitorii sfântului altar, sunt considerate ca licite de către Biserică²⁵.

Mai remarcăm donațiile creștinilor care intrau în viața monahală a Bisericii. La rândul-le, constituiau un alt mijloc de sporire a patrimoniului Bisericii²⁶. *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române* are unele amendamente cu privire la dreptul de succesiune al ierarhilor și al monahilor. Astfel, art. 192 stipulează că Eparhiile au vocație asupra tuturor bunurilor succesoriale ale ierarhilor lor. La fel, art. 193 face trimitere la bunurile călugărilor și călugărițelor aduse cu dânsii sau donate mănăstirii la intrarea în monahism, precum și cele dobândite în orice mod în timpul viețuirii în mănăstire. Aceste bunuri mobile sau imobile vor rămâne, în totalitate, mănăstirii de care aparțin. Ele nu pot face obiectul revendicărilor ulterioare. În ceea ce privește ierarhii pensionați sau retrași, Sfântul Sinod va reglementa drepturile acestora în conformitate cu prevederile statutare și regulamentare bisericești, așa după cum arată art. 194 din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*. Astfel, remarcăm faptul că eparhiile au dreptul exclusiv de moștenitori legali asupra averii ierarhilor. În cazul unui testament, rezerva succesorală, care revine eparhiei, se concretizează în jumătate din patrimoniul lui decedat. Biserica, devine astfel, prin eparhii, singura moștenitoare legală a ierarhilor, înlăturându-se moștenitorii legali pe care legea civilă ar putea să-i distingă ca având vocație succesorală.

Cheltuielile pentru întreținerea cultelor și desfășurarea activității eclesiastice se finanțează²⁷ din veniturile proprii care trebuie să fie administrate în conformitate cu prevederile statutare ale Bisericii Ortodoxe Române.

Dintotdeauna, o sursă de finanțare deosebit de importantă o reprezintă contribuțiile credincioșilor materializate în colectele care se săvârșesc în cadrul slujbelor divine publice și particulare. Colecta era practică încă de pe vremea

²⁴ Preot dr. Gh. I. Soare, *op. cit.*, p. 63.

²⁵ Liviu- Marius Harosa, *op. cit.*, p. 106.

²⁶ Preot dr. Gh. I. Soare, *op. cit.*, p. 64.

²⁷ Virginia Greceanu-Cocoș, *Contabilitatea în partidă simplă și legislația utilă unităților de cult religios-filii, parohii, mănăstiri, catedrale, paraclise, schituri*, Editura Pro-universitaria, București, 2010, *op. cit.*, p. 18.

Sfinților Apostoli: „dacă noi am semănat la voi cele duhovnicești, este, oaremare lucru dacă vom secera cele pământești ale voastre?” (I Corinteni 9,12).

Colectele pot fi împărțite în regulate sau ocazionale. Colectele se organizau, de obicei, duminica dar se făceau și în preajma posturilor. Fiecare credincios punea într-o cutie, pe care o păstra în casa sa, ceea ce era destinat milosteniei²⁸. Remarcăm faptul că în perioada precapitalistă și cea a capitalismului târziu, bugetele unităților administrative erau desemnate cu termenul de „cutii”. Din cutia milei, sumele puteau fi redistribuite pentru diferite trebuințe²⁹.

În cazuri cu totul excepționale, se organizau alte colecte decât cele obișnuite. Unele colecte veneau din îndemnul slujitorilor Bisericii altele se nășteau spontan din inițiativa credincioșilor.

Chiar dacă creștinismul propovăduiește egalitatea oamenilor, aceasta nu înseamnă că trebuie să fie desfințate proprietățile private sau potrivit lui Platon³⁰ a avea totul în comun. Virtutea este cea care diferențiază pe oameni în bogați și săraci nu bunurile materiale. Între bogați și săraci trebuie să existe un raport de complementaritate³¹.

Valoarea bunurilor primite de la Dumnezeu de către om este inestimabilă dar întâietatea nu o au bunurilor materiale, trupești, ci o au bunurile sufletești.³² Datorită slăbirii credinței și a pierderii coordonatelor morale, oamenii au încercat să ducă o viață în abundența valorilor materiale care i-a dus la o lăcomie distrugătoare, cu grave implicații în social. Asistăm la o generală pauperizare a claselor sociale: bogățiile și puterea sunt obținute de foarte puțini și, din păcate, nu pe căi demne. Potrivit dreptului civil roman, pentru a putea participa la orice fel de dialog, la viața publică, trebuie să ai calitatea de persoană, sau să ai personalitate juridică, cu alte cuvinte. Sclavii nu se bucurau de personalitate juridică, de aceea doar oamenii liberi puteau participa la raporturile juridice ca titulari de drepturi și obligații³³. Pentru a se bucura de capacitate juridică³⁴, o persoană trebuie să îndeplinească cumulativ următoarele condiții:

- să fie liberă, cu cetățenie romană;
- să nu fie sub ascultarea unui șef de familie.

Potrivit legislației romane, se pierdeau prerogativele amintite în cazul în care, unii dintre cetățenii imperiului se converteau la noua credință. Personalitate

²⁸ Preot dr. Gh. I. Soare, *op. cit.*, p. 69.

²⁹ Florin Oprea, Elena Cigu, *Finanțe publice locale*, Editura C.H. Beck, București, 2013, p. 2.

³⁰ Lactanțiu, *Instituțiile divine*, III, 21, traducere și note Petru Pistol, Precuvântare I.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, studiu introductiv: Claudiu T. Arieșan, Editura Învierea. Arhiepiscopia Timișoarei, 2004, col. Cum Patribus, p. 149.

³¹ *Ibidem*, V 15, 1-5, p. 235-236.

³² *Ibidem*, VII, 5, 23 – 26, p. 313.

³³ Vladimir Hanga, *Drept privat roman*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977, p. 158.

³⁴ Vasile Popa, *Sistemul juridic al Cetății Roma*, ediția a II-a Compendium, Editura Presa Universitară Română, Timișoara, 2001, p. 100.

juridică puteau avea asociațiile sau colectivitățile care erau considerate „*persoane juridice și morale*”³⁵.

Creștinii duceau o viață similară cu a celorlalți cetățeni ai imperiului. Este greșită opinia potrivit căreia adepții lui Hristos aveau o viață izolată prin catacombele cetății. Creștinii împlineau îndatoririle cetățenești, dar și pe cele spirituale. Ei uzau de locașurile de cult aflate în cetate, pentru cerințele spirituale³⁶.

Pe lângă aspectele negative ale persecuțiilor împotriva Bisericii, semnalăm și unele cu caracter pozitiv. Se consideră că, pentru Biserică, persecuțiile au consolidat independența față de puterea civilă, chiar dacă dregătoriile lumesti vor fi ocupate mai târziu de creștini³⁷.

Creștinii respectau legea civilă, dar nu puteau să ignore ceea ce era în firea lucrurilor. Era o evidență: nu poți subordona Legea Lui Dumnezeu, legii omenești. Și, de aici, toate necazurile abătute asupra celor care purtau numele de creștin³⁸. Motivele persecutării creștinilor, de ordin juridic, erau cumulate cu cele de ordin politic, economic și religios. Biserica, în primele veacuri creștine, a fost profund ancorată în societatea evreiască³⁹. La început persecuțiile au avut caracter individual, dar începând cu secolul al III-lea acestea deja au devenit colective și erau dure până la extrem.

Prin Edictul de la Milan din anul 313, pentru Biserică începe o nouă perioadă. Făcând o analiză sumară a providențialei legi⁴⁰, vedem că semnatarii, Constantin cel Mare și Liciniu, doresc ca fiecare cetățean al Imperiului să aibă puțința de a-și manifesta opțiunea religioasă în acord cu propria cugetare „și după voința sa”⁴¹. Nu se retrăgeau drepturile religioase celorlalte culte păgâne. Se îngăduia, de acum înainte, și creștinilor să se bucure de aceleași drepturi religioase, politice, economice și culturale pe care le aveau ceilalți locuitori ai Imperiului.

Anul 313 este punctul de cotitură în istoria Bisericii. Edictul de la Milan va recunoaște, în mod oficial, apariția unei noi religii pe scena istoriei. Creștinismul se naște în timpul decadentei religiei păgâne. Cu toate acestea, prin impunerea în Imperiul Roman a cultului împăratului, prin subvențiile primite de către preoții păgâni din partea statului, creștinii n-au avut o misiune

³⁵ Vladimir Hanga, *op. cit.*, p. 160.

³⁶ Ludwig Hertling S.J., *op. cit.*, p. 70-71.

³⁷ *Ibidem*, p. 86.

³⁸ Epistola către Diognet, V, 1-17, P.G. 2, col.1173 B-1176 A, [Epistola către Diognet, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în Scrierile Părinților Apostolici, col. P.S.B., 1, E.I.B.M.B.O.R., București, 1979, p. 339-340].

³⁹ Jean Daniélou, Biserica primară (*De la origini până la sfârșitul secolului al treilea*), traducere din limba franceză: George Scrima, Editura Herald, București, 2008, p. 7.

⁴⁰ Eusebiu de Cezareea, Istoria bisericească, X, 2-14, traducere, studiu și comentarii de pr. Prof. T. Bodogae în Eusebiu de Cezareea. Scrieri. Partea întâia, col. P.S.B, 13, E.I.B.M.B.O.R, București, 1987, p. 379-382.

⁴¹ *Ibidem*, 2, p. 310.

ușoară⁴². Deoarece păgânii aveau de partea lor atât puterea, adică conducerea imperiului, precum și științele vremii, creștinii au fost nevoiți să participe la o luptă inegală pe care nu au provocat-o, dar la care au răspuns cu multă înțelegeră și bunăvoință⁴³.

Din punct de vedere politic, odată cu actul de la Mediolanum din anul 313, pentru lumea romană va începe o perioadă nouă, caracterizată prin adânci transformări. Putem chiar spune că bătrânul continent va îmbrăca o nouă haină, va fi o „nouă Europă”⁴⁴. Imperiul Roman era constituit din mai multe etnii, astfel că actul de libertate pe care Constantin cel Mare l-a acordat creștinismului din dorința de a avea liniște în imperiu trebuie văzut și ca o mare abilitate a împăratului de a conduce destinele acestui conglomerat multicultural. Un imperiu cu atâtea popoare era, așa după cum se știe, confruntat cu foarte multe probleme, iar prin unitatea de credință a tuturor Constantin cel Mare urmărea de fapt adevărata naționalitate a supușilor săi⁴⁵.

Din rațiuni strategice și pentru binele imperiului, în anul 324, Constantin cel Mare va hotărî să întemeieze o nouă capitală. Aceasta va fi Bizanțul, orașul lui Constantin. Sărbătoarea de inaugurare va avea loc la 11 Mai 330⁴⁶. Noul imperiu avea formată conștiința misiunii sale providențiale: este o emanație a voinței divine, iar împăratul este alesul Lui Dumnezeu și omologul Său pe pământ⁴⁷.

Chiar dacă împăratul Teodosie va interzice păgânismul, nobilii romani vor cere împăraților reabilitarea cultului păgân⁴⁸. Se considera că vremea îndelungată de autoritate religiilor și, tocmai de aceasta, trebuie păstrată în toate veacurile. Subvențiile de finanțare ale cultului păgân au fost retrase de către autoritățile imperiale. Statul trebuie să aibă în vedere religia strămoșească a celor care sunt cetățeni ai Imperiului Roman deoarece „*de vreme ce statul este format din fiecare, ceea ce pleacă de la stat devine iarăși propriu pentru fiecare*”⁴⁹. Implorând, dar fără a mai spera că va mai putea salva credința păgână de la prăbușire, elita păgână încearcă să convingă pe împărați să conducă destinele Imperiului în acord cu principiul de a da fiecăruia ce este al său⁵⁰.

⁴² Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu și colab., *Istoria Bisericească universală*, vol. I (1-1054), ediția a III-a revăzută și completată, E.I.B.M.B.O.R., București, 1987, p. 40.

⁴³ Î.P.S. Nicolae Corneanu, Origen și Cels. Confruntarea creștinismului cu păgânismul, Editura Anastasia, București, 1999, p. 6.

⁴⁴ Jean Carpentier, Francois Lebrun, *Istoria Europei*, traducere din franceză de A.Skultety și S. Skultety, Editura Humanitas, București, 1997, p.95.

⁴⁵ Pr. Prof. dr. Liviu Stan, *Importanța vechilor sinoade ecumenice și problema unui viitor sinod ecumenic*, în „S. T.” nr. 3-4, 1972, p 190 – 211.

⁴⁶ Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, Vol. 2, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p.142.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Raportul lui Symmah, prefectul Romei, în P.S.B., 53, p. 88-92.

⁴⁹ Idem, 16, p. 91.

⁵⁰ Idem,

Pe de altă parte, reprezentanții Bisericii consideră că este o nelegiuire ca Statul să mai acorde subvenții cultului păgân⁵¹. Păgânii susțineau ⁵²că:

- Roma trebuie să-și păstreze tradițiile sale;
- Statul Roman trebuie să acorde subvenții cultului păgân;
- zeii, supărați pe conducerea Imperiului, pedepsesc populația cu unele neajunsuri-foamete-tocmai datorită faptului că preoții de rit păgân sunt lipsiți de resursele financiare necesare exercitării cultului.

Dacă preoții păgâni nu primesc, la rândul-le, sprijin financiar din partea Statului, cu ușurință se poate observa acest lucru și la preoții creștini. Chiar dacă Biserica posedă proprietăți, acestea sunt puse în slujba comunității.

Dacă împăratul Constantin și împăratul Grațian au anulat privilegiile păgânilor, fiind creștini, atunci și împăratul Valentinian trebuie să urmeze aceeași cale. Episcopul Ambrozie a reușit să-și impună crezul său chiar și în fața împăraților Grațian, Valentinian al II-lea și Teodosie cel Mare⁵³. Biserica nu poate fi supusă voinței discriminatoare a împăratului. Biserica fiind deasupra Statului, împăratul nu are niciun drept să intervină în problemele Bisericii, făcând abuz de puterea împărătească, deoarece, în ultimă instanță, aceasta izvorăște tocmai de la Dumnezeu.

Dacă împărații păgâni se credeau egalii cerului prin puterea pe care o aveau, împărații creștini vor considera că sunt trimișii lui Dumnezeu, asemenea episcopilor. Ei își justificau prin aceasta imixtiunea în viața Bisericii care, de cele mai multe ori, s-a dovedit a fi extrem de dăunătoare. Profesorul Rămureanu remarca de altfel faptul că prin politica împăratului Constantin cel Mare „Biserica creștină a intrat într-un secol de aur”⁵⁴. În anul 321 se recunoaște oficial Bisericii dreptul de a primi donații⁵⁵. Inalienabilitatea averii bisericești și scutirea de impozite vor fi alte privilegii de care se va bucura Biserica. Administrația bisericească se bucura de creditul populației, fiind socotită „o casă de asigurare pe care, în acele vremuri de nesiguranță, nimic n-ar fi putut-o înlocui”⁵⁶.

Creștinii înstăriți ofereau Bisericii diferite bunuri mobile sau imobile pentru susținerea operelor de caritate. Amintim, cu acest prilej, bunăvoința diaconiței Olimpiada⁵⁷. Toate bunurile deținute de către evlavioasa femeie, au fost dăruite

⁵¹ Idem, 12, p. 87.

⁵² Idem, 3, p. 93.

⁵³ J. Moorhead, *Ambrose: church and society in the late Roman World*, London, 1999, p. 43-48.

⁵⁴ Pr.Prof. Dr. Ioan Rămureanu, *op. cit.*, p.153.

⁵⁵ Preot dr. Gh. I. Soare, *op. cit.*, p. 67.

⁵⁶ Ibidem, p. 69.

⁵⁷ Viața adică petrecerea și faptele cuvioasei, fericitei și sfintei Olimpiada care a fost diaconiță a preasfintei și marii Biserici a Constantinopolului, în *Sfântul Ioan Gură de Aur, Cuvioasa Olimpiada diaconița. O viață – o prietenie – o corespondență*, ediție îngrijită de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 73-84.

Bisericii, după ce a rămas văduvă, având în considerație persoana Sfântului Ioan Gură de Aur, patriarhul Constantinopolului⁵⁸.

Împărații emit diferite legi în scopul susținerii legatelor și donațiilor⁵⁹. Spre pildă, împăratul Iustinian văzând că există unii creștini care constituiau testeamente prin care donau sume fără să precizeze persoana fizică sau juridică beneficiară, a hotărât ca aceste bunuri care făceau obiectul donației să fie lăsate în grija Bisericii unde a fost făcut testamentul. Economul bisericii respective avea îndatorirea să administreze bunurile în conformitate cu legislația în vigoare și să le direcționeze spre destinația cuvenită⁶⁰.

Deasemenea, împărații acordă facilități fiscale Bisericii. Ba mai mult, se vor reduce de către împărat impozitele datorate Statului sau va interveni chiar el ca beneficiul realizat ca surplus de către Biserica din Constantinopol să aibă ca destinație acțiunile caritative ale Bisericii, reducând numărul slujitorilor din Constantinopol⁶¹.

Biserica pentru a putea să-și achite unele datorii fiscale sau administrative putea să vândă din proprietățile deținute⁶². Cazurile în care era permisă vânzarea unor bunuri bisericești era strict reglementată⁶³. Astfel, se puteau vinde unele bunuri mobile sau imobile ale Bisericii pentru construirea de noi imobile sau întreținerea celor existente, în scopuri caritative sau de finanțare a Statului aflat în impas economic, etc⁶⁴.

Vânzările nu trebuiau efectuate în condiții defavorabile pentru Biserică. Actele de înstrăinare erau supuse unor condiții prealabile de cercetare⁶⁵, sub supravegherea episcopului și a sinodului din raza de jurisdicția a titularului dreptului de proprietate⁶⁶.

Prescripția achizitivă sau extinctivă, la rândul-le, sunt socotite modalități prin care atât persoanele juridice cât și persoanele fizice pot să dobândească drepturi reale asupra bunurilor mobile sau imobile. Această instituție canonic-juridică este „*acceptată de Biserică drept o formă de dobândire a bunurilor temporale în gestionarea aceluiași comportament juridic, activ sau pasiv, ce duce într-un final la crearea unor drepturi sau la epurarea unor obligații*”⁶⁷.

⁵⁸ Ibidem, VII, p. 77.

⁵⁹ Preot dr. Gh. I. Soare, *op. cit.*, p. 64.

⁶⁰ Ibidem, p. 65.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Liviu- Marius Harosa, *op. cit.*, p. 108.

⁶³ Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan N. Floca, Prof. Dr. Sorin Joantă, *Drept bisericesc*, vol. I, Sibiu, 2006, p. 211.

⁶⁴ Liviu- Marius Harosa, *op. cit.*, p. 108.

⁶⁵ Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan N. Floca, Prof. Dr. Sorin Joantă, *op. cit.*, p. 212.

⁶⁶ Liviu- Marius Harosa, *op. cit.*, p. 109.

⁶⁷ Ibidem, p. 287.

Foarte mulți dintre credincioșii Bisericii își lasă averea Bisericii pentru opere de caritate⁶⁸. Testamentul, în decursul timpului a cunoscut diferite modalități precum donația *post obitum* care permitea folosința bunului pe tot parcursul vieții celui care consimțea în felul acesta de bunurile sale. O altă modalitate a testamentului era cunoscută sub denumirea de *destinatio* care trebuia confirmată de către moștenitori prin tradițiune⁶⁹.

Pe de altă parte, Biserica putea să invoce dreptul de a accede la averea laicilor care nu lăsa un testament valabil încheiat cu privire la bunurile deținute. Consemnăm și testamentele care au obiective pioase precum acela de a se îngriji de întreținerea bisericilor⁷⁰. Prin succesiune și renunțarea la averile personale episcopii și cinul monahal au sporit considerabil patrimoniul Bisericii⁷¹.

Concluzii

Biserica, cu timpul a dispus de multe lăcașuri, așezăminte care erau destinate promovării activității ecleziastice. Se interzice prin canonul 13 al Sinodului VII Ecumenic de la Niceea ca aceste bunuri imobile să cunoască o altă destinație decât cea care privește scopurile pe care Biserica și le propune.

Datorită numărului mare de popoare migratoare, în sânul Imperiului Roman se va statornici o stare de nesiguranță care va duce pe plan social la un fenomen de blocaj financiar⁷². Pentru a-și salva o parte din avere, proprietarii își vor tăini resursele financiare în ascunzători⁷³. Impactul acesta va fi destul de puternic în tot imperiul, înregistrându-se o criză economică profundă.

În această perioadă au loc unele mutații și la nivelul societății: aristocrația orășenească își va consolida puterea, coloniile nu-și vor mai putea părăsi domeniul pe care s-au stabilit (legarea de glie, de starea socială), sclavia devenind una din plăgile cele mai aspre ale acestei lumi. Bogații și săracii se vor separa, ajungându-se la două grupuri diferențiate, *honestiores* și *humiliores*. Cei din urmă vor căuta protecția celor dintâi⁷⁴. Putem spune că atât administrația fiscală a Imperiului, cât și persoanele certate cu legea în Imperiul Roman constituiau o gravă amenințare în ceea ce privește dreptul de proprietate al Bisericii asupra bunurilor sale.

Chiar dacă, oficial, Biserica va primi dreptul să ființeze între celelalte religii, pentru ea resursele financiare constituiau o relație invers proporțională cu numărul celor care primeau botezul creștin. Cu alte cuvinte, cu cât creșteau

⁶⁸ Ibidem, p. 101.

⁶⁹ Ibidem, p. 102.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem, p.325.

⁷² Gheorghe I. Bratianu, Studii bizantine de istorie economică și socială, traducere și prefață de Alexandru-Florin Platon, ediție, note și comentarii de Ion Toderășcu și Alexandru-Florin Platon, Polirom, Iași, 2003, p. 38.

⁷³ J.Carpentier, F.Lebrun, *op.cit.*, p.97

⁷⁴ Ibidem, p.104.

numărul adepților religiei creștine, resursele financiare ale Bisericii deveneau mai restrânse⁷⁵.

În jurul anului 372, se va deschide pentru prima dată în istoria creștinismului, o casă pentru cei săraci, pentru a se putea adăposti și a primi hrană. Biserica îi va sprijini pe săraci și atunci când aceștia vor fi îngreunați din pricina impozitelor foarte mari care se aplicau⁷⁶. Este de remarcat faptul că activitatea Bisericii n-a fost rece, instituțională și abstractă, ci plină de iubire pentru cei aflați în suferință⁷⁷.

Preoții trebuiau să se deprindă și cu o altă îndeletnicire pentru a putea exista⁷⁸, întrucât nu aveau dreptul decât la unele ofrande⁷⁹. În ceea ce privește cinul monahal, putem spune că nici aparținătorii acestuia nu au o soartă mai fericită⁸⁰. Biserica era angrenată în ajutorarea nevoiașilor, așa că nu se justifică supunerea ei impozitelor, deoarece „*cheltuieste mai mult decât sunt puterile ei, în orice caz mai mult decât ar băga de seamă cineva*”⁸¹.

Profesorul Floca, referindu-se la dreptul de control al statului asupra averii Bisericii⁸², menționează că împăratul Valens a încercat să impună economilor eclesiastici să întocmească un raport despre situația încasărilor și plăților în eparhia păstorită de arhiepiscopul Chiril al Alexandriei. Ordinul său a eșuat prin protestul energic al ierarhului alexandrin. Deasemenea, în secolul V, Biserica din Constantinopol a fost supusă unei acțiuni excesive venite din partea Statului pentru verificarea conturilor sale. Abia prin împăratul Iustinian, Biserica va aprecia implicarea statului în vederea administrării veniturilor și cheltuielilor ei.

În Apus, se va detașa ideea potrivit căreia, viața umană este organizată de două societăți perfecte: Statul și Biserica⁸³. Papalitatea devine suprema autoritate în Biserică. Cultura religioasă a Evului Mediu va aduce pentru Biserică două evenimente majore: Schisma din anul 1054 și Reforma. Ideea unei societăți perfecte paralele precum cea a Bisericii și Statului se va deteriora și vom asista la Reformă și la dorința omului de a fi stăpânul propriei sale vieți⁸⁴. Acest lucru a evoluat spre o laicizare a societății, Biserica axându-se mai mult pe obiective morale și sociale⁸⁵.

⁷⁵ Preot dr. Gh. I. Soare, *op. cit.*, p. 58.

⁷⁶ Sfântul Vasile cel Mare, Epistola 74, III, P.G.32 col 448 A

⁷⁷ Dr. Antonie Plămădeală, Episcop -Vicar patriarhal, Biserica slujitoare în Sfânta Scriptură și Sfânta tradiție și în teologia contemporană, în „S.T.” nr. 5-8, 1972, p. 448.

⁷⁸ Sfântul Vasile cel Mare, Epistola 104, P.G. 32, col. 509 BC- 513 C.

⁷⁹ Idem, Epistola 198, I, P.G. 32, col. 713 BD-716 B.

⁸⁰ Idem, Epistola 36, P.G., 32, col. 321 D- 324 A.

⁸¹ Idem, Epistola 284, P.G. 32, col. 1020 BC.

⁸² Arhid. Prof.dr. Ioan N.Floca, *Drept canonic ortodox, Legislație și administrație bisericească*, vol. I, E.I.B.M.B.O.R., București, 1990, p. 489-491.

⁸³ François Rouleau, *Vulturul bicefal și cele două săbii*, în vol. *Gândirea socială a Bisericii. Fundamente-documente-analize-perspective*, Deisis, Sibiu, 2005, p. 347.

⁸⁴ Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului*, Editura Humanitas, București, 1992, p.15.

⁸⁵ François Rouleau, *op. cit.*, p. 347.

Așadar, spunem că Edictul de la Milan din anul 313, promulgat de către împăratul Constantin cel Mare, aduce Bisericii dreptul de a poseda proprietăți, în mod oficial. Cel care însă s-a îngrijit într-un mod cu totul excepțional de organizarea administrativă a Bisericii a fost împăratul Iustinian (527 – 565). Fără să fi schimbat ceva din principiile moștenite de către Biserică de la Sfinții Apostoli, le-a pus în ordine și le-a dat o vădită dezvoltare⁸⁶, înțelegând că averea Bisericii este necesară mai ales în ceea ce privește activitatea filantropică.

Este de remarcat faptul că fiecare Biserică locală se bucură de privilegiul legii de a fi subiect de drept și, prin urmare, datorită personalității sale juridice, poate primi bunuri, prin căile legale și, astfel, are dreptul să-și sporească averea. Dacă avem mărturii precum ajutorarea creștinilor încă din cele mai vechi timpuri dintr-o Biserică bogată mai înstărită pornind ajutoare materiale spre o altă biserică locală mai săracă aceasta își avea temei în „virtutea dragostei”⁸⁷ superioare oricărei alte legi omenești. Dreptul de proprietate este recunoscut și celorlalte corporațiuni care își desfășoară activitatea cu binecuvântarea Bisericii precum azilele de săraci, orfelinatele și toate așezămintele de binefacere cu caracter religios.

Dacă astfel este reglementată situația dreptului de proprietate în Biserica Răsăriteană, în Biserica Apuseană dreptul de proprietate este recunoscut nu bisericilor locale, ci Bisericii Romano-Catolice, în întregul ei, reprezentată de către papă, care acordă bisericilor locale doar un drept de uzufruct, ca dezmembrământ al dreptului de proprietate.

Biserica îngăduie varietatea în privința formelor de proprietate. Potrivit unei hotărâri sinodale⁸⁸, se socotește că orice formă de proprietate poate duce la manifestări păcătoase cum ar fi hoția, acumularea, distribuția nedreaptă a roadelor muncii, cât și la o folosire adecvată și justificată a bunurilor materiale.

⁸⁶ Asterios Gerostergios, Iustinian cel Mare, Sfânt și împărat, traducere din limba engleză de Ovidiu Ioan, Editura Sofia, București, 2004, p. 234.

⁸⁷ Arhid. prof. dr. Ioan N.Floca, *op.cit.*, p.472.

⁸⁸ Sinodul Episcopal jubiliar al Bisericii Ortodoxe Ruse, Moscova, 13-16 august 2000, traducere de diac. Ioan I.Ică jr. în vol. *Gândirea socială a Bisericii, Fundamente- documente-analize-perspective*, volum realizat și prezentat de Ioan I.Ică jr. și Germano Marani, Editura Deisis, Sibiu, 2002, p. 217.